

Ewa Marzec

Streszczenie rozprawy doktorskiej

„Edukacja osób z dysfunkcją wzroku w społeczeństwie informacyjnym”

Edukacja osób z dysfunkcją wzroku jest obecnie postrzegana jako szansa zapewnienia harmonijnego rozwoju tej grupy społecznej, a zarazem nabierający coraz większego znaczenia instrument zapobiegania trudnym problemom społecznym, w szczególności wykluczeniu cyfrowemu. Dla wykorzystania związanych z nią możliwości i redukcji zagrożeń powinno zmieniać się prawo.

Kompleksowa regulacja dostępności edukacji dla osób z dysfunkcją wzroku była w Polsce w ostatnich latach postulowana zarówno przez organy publiczne i organizacje pozarządowe jak i doktrynę prawa. Dostrzegano rosnące zagrożenia związane ze zjawiskiem wykluczenia społecznego osób z dysfunkcją wzroku. Wagę i aktualność problemu e-inkluzyj analizowanego w pracy potwierdzają dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego oraz jej transpozycja dokonana ustawą z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych.

Nowelizacje prawa oświatowego, których celem była poprawa jakości edukacji włączającej, rozumianej jako edukacja wysokiej jakości dla wszystkich uczących się, a także nowa regulacja prawna szkolnictwa wyższego, wprowadziły w systemie edukacji osób z niepełnosprawnością zmiany, które wymagały kompleksowej, pogłębionej analizy.

W tym celu w pierwszej kolejności dokonano przeglądu przyjętych regulacji edukacji osób z niepełnosprawnością. Szczegółowe hipotezy badawcze weryfikowano w kolejnych rozdziałach pracy.

Rozdział pierwszy charakteryzuje pojęcia „osoby niepełnosprawnej” i „osoby z niepełnosprawnością” przyjęte w polskim prawie na tle rozwiązań międzynarodowych, a także pojęcia „osoby niewidomej i niedowidzącej” oraz „osoby z dysfunkcją wzroku”. W związku z zastępowaniem w przepisach prawnych - pod wpływem ustaleń teoretycznych - terminu „osoby niepełnosprawnej” terminem osoby z niepełnosprawnością rozważana jest możliwość zastępowania terminu „osoby niewidomej i niedowidzącej” terminem „osoby z dysfunkcją wzroku”.

W rozdziale drugim zawarta jest analiza rozwoju społeczeństwa informacyjnego dokonana na podstawie aktów prawnych, dokumentów urzędowych oraz materiałów statystycznych. Ukazano ewolucję znaczenia terminu społeczeństwo informacyjne. Scharakteryzowano unijną i krajową regulację prawną rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Wskazano, że liczne jej elementy są istotne dla wspomagania funkcjonowania osób z dysfunkcją wzroku

W rozdziale trzecim skupiono się na zjawisku wykluczenia cyfrowego osób z dysfunkcją wzroku jako nowej formie nierówności społecznej. Przedstawiono różne aspekty wykluczenia cyfrowego i związane z nimi problemy terminologiczne. Analizie poddano istniejące oraz projektowane regulacje prawne dostępności usług publicznych. Pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że w zaspokajaniu potrzeb edukacyjnych osób z dysfunkcją wzroku istotny jest dostęp do elektronicznych usług publicznych.

W rozdziale czwartym został scharakteryzowany system edukacji osób niepełnosprawnych w Polsce z uwzględnieniem osób niewidomych i niedowidzących. Przeprowadzono analizę statystyczną oraz analizę możliwości zatrudnienia tych osób. Wykazano, że zagwarantowanie równych szans obywateli w dostępie do edukacji wymaga uwzględniania kategorii osób z dysfunkcją wzroku zarówno w ogólnych aktach prawnych jak i szczegółowych przepisach dotyczących tej grupy.

W rozdziale piątym dokonano analizy stosowania technologii informacyjnych w kształceniu osób z dysfunkcją wzroku. Ze względu na interdyscyplinarny charakter badanego problemu uwzględniono dorobek innych niż prawo dyscyplin naukowych. Obok metody dogmatyczno-prawnej, niezbędne okazało się też zastosowanie badań empirycznych. Zebrano drogą badań ankietowych opinie osób z dysfunkcją wzroku w zakresie wykorzystywania technik informacyjnych w kształceniu oraz możliwości zatrudnienia w elastycznych formach pracy. Pozwoliło to na pełniejsze rozpoznanie funkcjonowania systemu edukacji w społeczeństwie informacyjnym i stwierdzenie, że zagwarantowanie pełnego dostępu osób z dysfunkcją wzroku do edukacji i zatrudnienia wymaga zwiększania kompetencji cyfrowych.

W analizie przepisów prawnych związanych ściśle z dostępnością edukacji dla osób z dysfunkcją wzroku skupiono się przede wszystkim na prawie oświatowym i prawnej regulacji dostępności cyfrowej. W celu przedstawienia szerszego obrazu analizie zostały również poddane rozwiązania wynikające z regulacji dotyczących zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami i zapewnieniu dostępności towarów i usług. Pozwoliło to na ukazanie kompleksowych rozwiązań w zakresie zapewnienia dostępności usług publicznych.

Rozprawę kończą podsumowanie i wnioski, które wynikają z ustaleń teoretycznych, badań regulacji prawnej a także badań empirycznych. Sformułowano uwagi do prawa obowiązującego, dotyczące zwiększania jego adekwatności do nowych potrzeb i możliwości edukacji osób z dysfunkcją wzroku związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego. Analiza przepisów dotyczących szeroko rozumianej dostępności i ich stosowania wskazuje na potrzebę inwentaryzacji i audytów zakończonych raportem zawierającym rekomendacje dla szkół, w tym szkół wyższych. Audyt swoim zasięgiem powinien obejmować nie tylko weryfikację realizacji ustawowych obowiązków, ale przede wszystkim uzyskanie informacji co do skuteczności podjętych działań i zastosowanych rozwiązań, co pozwoliłyby uniknąć sytuacji, gdy podejmuje się kosztowne działania, które z czasem okazują się niepotrzebne i niestosowane przez osoby ze szczególnymi potrzebami. Badaniem objąć należy minimalne obligatoryjne obszary związane z dostępnością, takie jak usprawnienia architektoniczne, dostosowanie stron internetowych i aplikacji mobilnych, kwestie informacyjno-komunikacyjne i dostępności przestrzeni publicznej. Na etapie planowania i wdrażania rozwiązań wskazane są konsultacje z osobami z dysfunkcją wzroku.

W końcowej części pracy przedstawiono też postulaty de lege ferenda, dotyczące m.in. wyeliminowania mankamentów siatki pojęciowej.